

Oppimisen esteistä ja niiden ylittämisestä: näkökulmana oppimismotivaatio ja kouluakäymättömyys

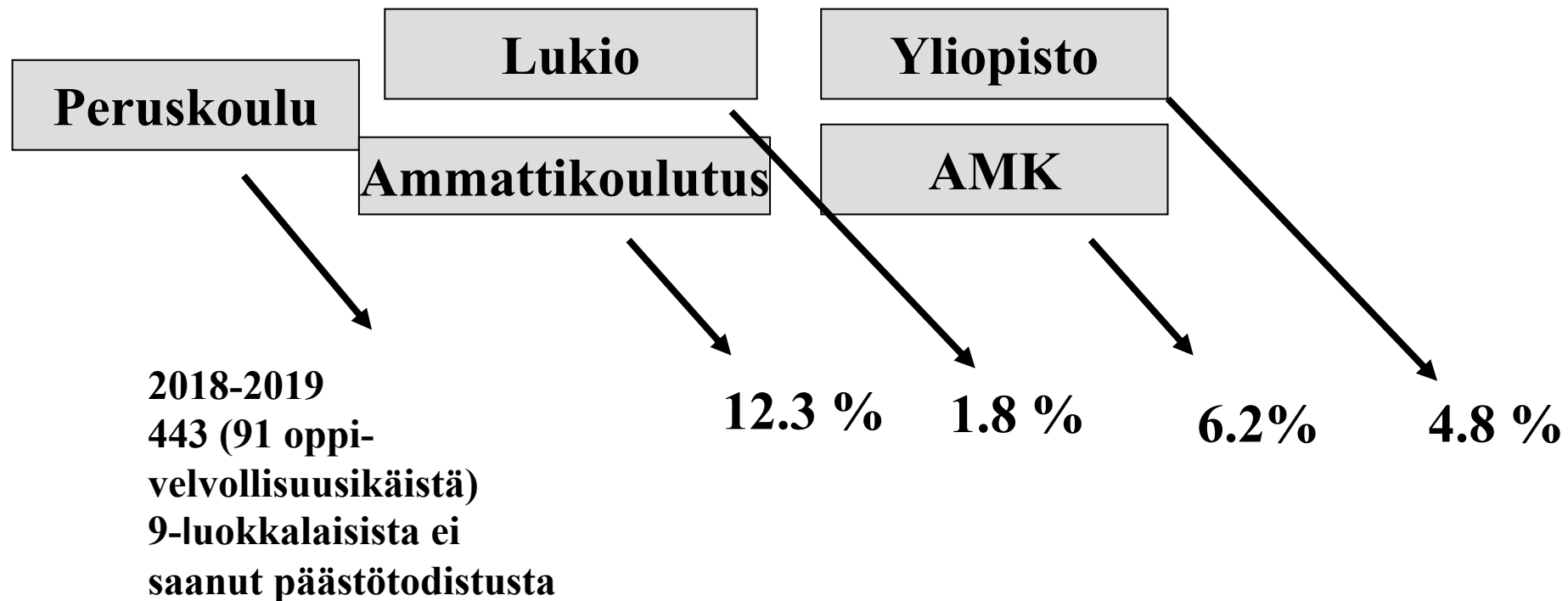
ITÄ-SUOMEN OHJAUKSEN PÄIVÄT 3. - 4.11.2022: SYVÄSTÄ VEDESTÄ VALOON

SAMI MÄÄTTÄ, MA. YLIOPISTONLEHTORI, TAU

Missä ovat syvät vedet – määriä ja ideoita syistä

Koulutuksen kokonaan keskeyttäneet 2019-20 (stat.fi)

Oppisopimuskoulutus (2017-18): 5.1 %

Kouluakäymättömyys – peruskoulun ongelma

Lasten ja nuorten koulunkäynnin ongelmat ja erityisesti koulua käymättömät oppilaat ovat nousseet huomattavaksi julkiseksi huolenaiheeksi viime vuosien aikana

Pieni, kohtalaisen hankalasti tavoitettava joukko oppilaita, joiden tuen tarpeet ovat moninaisia ja sitoutuminen kouluun on heikkoa monenlaisista tukitoimista huolimatta

Yksi haastavimmista oppilasryhmistä, joita opetus- ja opiskeluhuollon henkilöstö kohtaavat

Universaali ilmiö, joka aiheuttaa monenlaisia pitkän ja lyhyen aikavälin seurauksia oppilaalle, tämän perheelle, kouluille sekä yhteiskunnalle

Kouluakäymättömien yläkoulun oppilaiden määrä (OPH kartoitus 2020)

Oppilas, jonka poissaolot koulusta selkeästi vaikeuttavat hänen koulunkäyntiään

- Ei olemassa virallista tilastoa

Arviointimetodi:

- Oppilaiden määrä/koulun koko/yläkoululaisten oppilaiden määrä maakunnassa
- Mediaani: 2.4 % oppilaista koulua käymättömiä/ runsaasti koulusta poissaolevia oppilaita
  - 95 % luottamusväli 2.2 % - 2.9 %
- Luultavasti 2 – 3 % yläkoulun oppilaista runsaasti koulusta poissaolevia oppilaita
- Määränä **vähintään 4000** oppilasta

Kouluakäymättömyys ongelma koko maassa

- Arvio ei riipu vastaajan ammatista tai maakunnasta
- Kouluakäymättömien oppilaiden määrän arvioidaan lisääntyneen viime vuosien aikana

Keitä ovat syrjäytyneet ja/tai pudokkaat?

ME/THL: “Syrjäytymisellä tarkoitetaan yhteiskunnan normaaleina pidettyjen toimintamallien ja toiminnan ulkopuolelle jäämistä sekä osattomuuden kokemusta.”

EVA: “Syrjäytyneiksi luokitellaan sellaiset työvoiman ja opiskelun ulkopuoliset nuoret, joilla ei ole peruskoulun lisäksi muuta koulutusta.”

NEET: Not in employment, education or training

”Peruskoulun varaan jäävät aiheuttavat elinaikanaan riskitekijöistä riippuen keskimäärin 230 000 – 370 000 euron menetyksen julkishallinnolle (nettomenetys vuoden 2017 veroasteikolla) verrattuna koulutuksen saaviin.”

- [Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskelmasta](#). Yhteiskuntapolitiikka 6/2017, THL.

Syrjäytyneiden nuorten määrä?

EVA (2010): Vuonna 2010 syrjäytyneitä 15–29 -vuotiaita nuoria oli yhteensä noin 51 300. Tämä on noin 5 % kaikista tämänikäisistä nuorista. Syrjäytyneistä nuorista työttömiä työnhakijoita oli 18 800 ja muita työvoiman ulkopuolisia 32 500.

ME (2018): Suomessa on tällä hetkellä 60 191 työelämästä ja koulutuksesta syrjässä olevaa 15–29-vuotiasta nuorta. Syrjäytyneiden määrän väheneminen 5 750 hengellä johtuu pääasiassa hyvästä talouskehityksen siivittämästä nuorten työllisyyden kasvusta sekä siitä, että palveluihin ohjaututaan tehokkaammin.

Joka tapauksessa: 5 – 10 % ikäluokasta NEET

Miksi? Syrjäytymisen riskitekijät tilastoihin perustuen (ME-säätiö)

Lastensuojelun sijoitus 12-16 vuoden iässä 34 %

Ei toisen asteen tutkintoa 25 vuoden iässä 30 %

Lastensuojelun sijoitus ennen 6. ikävuotta 28 %

Mielenterveyslääkkeet 14-18 vuoden iässä 26 %

Synnytti ennen 20. ikävuotta 23 %

Varhaisia käytöshäiriöitä 23 %

Ei yhteishaussa 20 %

Vanhempi pitkäaikaisella toimeentulotuella 19 %

Haki väh. kolme kertaa yhteishaussa 19 %

Rikostuomio tai 5 rikettä 18 %

Syrjäytymisen riskitekijät (jatkuu)

(ME-säätiö)

Keskiarvo alle 7 yhteishaussa 14 %

Isä ei tiedossa 13 %

Yksinhuoltajaäiti 13 %

Vanhemmilla ei toisen asteen tutkintoa 13 %

Vanhemmalla mielenterveys- tai päihdehäiriö / on tk-eläkkeellä 12 %

Muu kuin kahden ansaitsijan talous 12 %

Vanhempi kuollut 11 %

Vanhemmat eronneet 11 %

Koko ikäluokka: 6 %

Tilastojen ulkopuolelta: yksilön kokemus ja syrjäytyminen

Kognitiiviset ongelmat/oppimisvaikeudet

- Akateemiset taidot

Psyykkinen hyvinvointi/pahoinvointi

Ongelmat sosiaalisissa suhteissa/yksinäisyys

Motivaation puute

- Miksi yleensäkin tehdään yhtään mitään?

Kognitiiviset ongelmat

Oppimisen vaikeuksien aiheuttamat ongelmat opiskeluissa lisääntyvät sitä mukaa kun opintojen vaativuus kasvaa

- Komorbiditeetti
- Kognitiiviset ongelmat -> motivaatio-ongelmat

Oppimisvaikeudet vaikuttavat opintojen sujumiseen eniten silloin, kun ne vaikuttavat ihmisen käsitykseen itsestään oppijana, eli oppijaminäkuvaan

Kielellisissä taidoissa *kokemus* taidoista vaikuttaa koulutussaavutuksiin enemmän kuin varsinaiset taidot

Kun kouluun on vaikea mennä... ahdistus, yksinäisyys...

Usein kyse monen samanaikaisen tekijän yhteisvaikutuksesta ja pitkällisestä prosessista

Esim. koulukiusaaminen/muu yksilölle negatiivinen kouluun liittyvä kokemus voi laukaista poissaolojen kierteen, johon liittyy ahdistusta tai stressioireita

Oppilaan tunnesäätelyn haasteet tai aiemmat kokemukset voivat myös altistaa häntä tulkitsemaan neutraalia sosiaalista tilannetta väärin

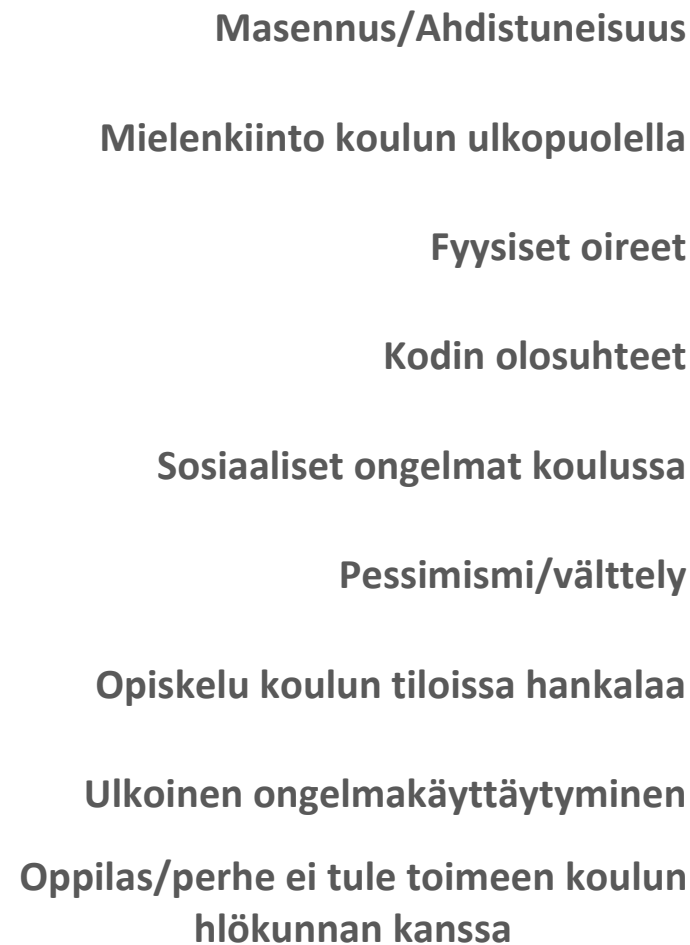
Koulua käymättömät oppilaat ja poissaolojen syyt (OPH, 2020)

Sekä tyttöjä että poikia
(50/50)

Suurin osa tukitoimien
piirissä

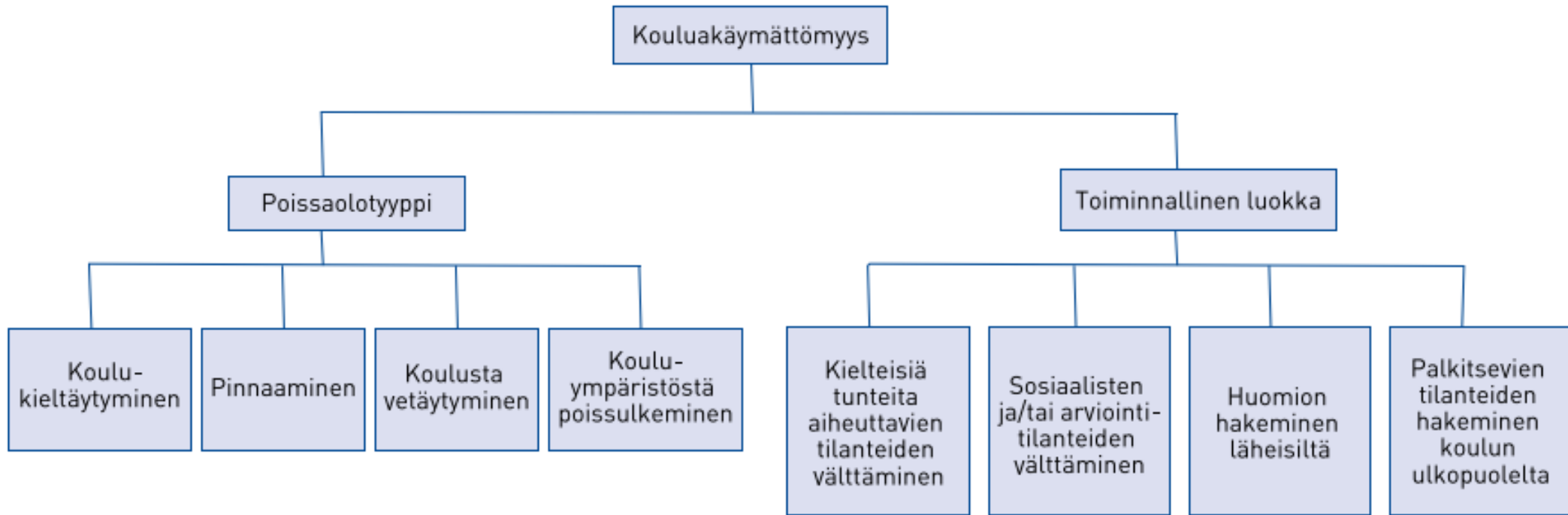
Suurella osalla erilaisia
oppimisen vaikeuksia

Yli puolella ongelmalliset
poissaolot kestäneet koko
yläkoulun ajan

Kouluakäymättömyyden tyypit ja toiminnalliset luokat

(Jenni Pelkonen, 2020)

KUVIO 1. KOULUAKÄYMÄTTÖMYYDEN TYYPIT JA TOIMINNALLISET LUOKAT.

Koulupoissaolojen neljä tyyppiä

(Heyne ym. 2019)

Koulusta kieltäytyminen (school refusal)

- Sisäiset vaikeudet (ahdistus, masennus)
- Vanhemmat yleensä tietävät poissaoloista
- Todennäköisempää koulun alkutaipaleella

Pinnaaminen (truancy)

- Ulkoiset vaikeudet (uhmakkuus- ja käytöshäiriöt)
- Vanhemmat eivät yleensä tiedä poissaoloista
- Todennäköisempää myöhäisemmässä kouluvaiheessa

Koulusta vetäytyminen (school withdrawal)

- Vanhemmista peräisin oleva koulupoissaolo
- Kotona tehtävä työ, lastenhoito, lapsen
- Huonon kohtelun piilottaminen, lapsen suojeleminen vahingoilta, vanhempien eroahdistus, lapsen rankaiseminen

Kouluympäristöstä poissulkeminen (school exclusion)

- Koulun "aiheuttama" poissaolo
- Kurinpidolliset toimet: koulupäivän keskeyttäminen, erottamiset
- Erityistarpeita omaavien oppilaiden koulunkäyntioikeuden rajaaminen

Koulupoissaolojen toiminnalliset ulottuvuudet

(Kearney & Silverman 1996)

Kouluun liittyvät kielteiset tunnetilat ja asiat ja niiden välttäminen

- Usein pienten lasten kokema paha olo koulussa ja halu kotikouluun
- Siirtymätilanteet
- Uhkaavaksi koetut vertaiset
- Satunnainen koulunkäynti

Huomion hakeminen läheiseltä

- Usein pienillä lapsilla, jotka haluavat jäädä kotiin vanhemman kanssa tai mennä heidän mukaansa töihin
- Haastava käyttäytyminen aamuisin
- Voi ilmetä eroahdistuneisuutta

Sosiaalisten ja / tai arviointitilanteiden välttäminen

- Usein nuorten kohdalla
- Ryhmätyöt, ruokailu, esitelmien pito, esiintymiset, kokeet
- Koulusta poissaolo tiettyinä päivinä tai ajankohtina

Palkitsevien tilanteiden hakeminen koulun ulkopuolelta

- Usein nuorten kohdalla
- Kavereiden kanssa "hengaaminen", rikollinen toiminta
- Kotiin jääminen: pelaaminen, nukkuminen
- Krooniset poissaolot

Miksi yleensäkin tehdään yhtään mitään?

Tapoja hahmottaa motivaatiota

MIKSI – mikä on kaikille yhteistä?

- Ihmisten yhteinen (evolutiivinen) perusta
- Uteliaisuus, sosiaalisuus ja pyrkimys ymmärtää ja hallita ympäristöä

MITÄ – mitä tavoitellaan?

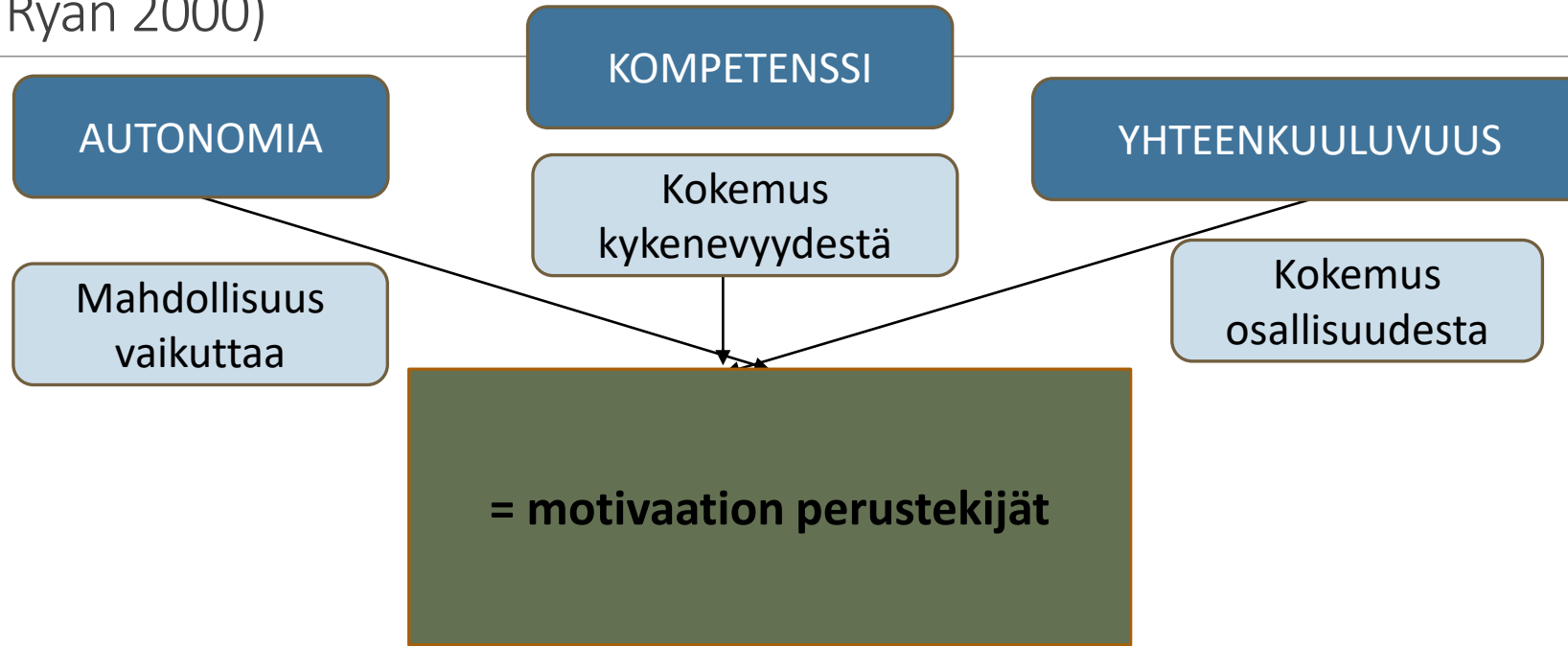
- Ohjaa toimintaa

MITEN – esimerkiksi opitaan, että ei osata?

- Erilaisia tapoja kohdata haastava tilanne
  - Kasvun ajattelutapa, suoritus- ja tehtäväorientaatio, ym.
- Miksi/miten kehittyy?
  - J.-E. Nurmi: ihmiselle tyypilliset ajattelu- ja toimintatavat
- Lisäksi aina: ikäkauteen, kulttuuriin, normatiivisiin odotuksiin ym. liittyviä tekijöitä

MIKSI - Itsemääräämisteoria

(Deci & Ryan 2000)

Itsemäärääminen on sellaisten taitojen, tietojen ja uskomusten yhdistelmä, jotka mahdollistavat päämääriin suuntautuneen, itse säädellyn ja autonomisen toiminnan. Keskeistä ymmärrys omista rajoista ja vahvuuksista, kuitenkin niin, että näkee itsensä pystyvänä.

MITÄ - 4S – Elämänkulun motivaatiomalli

(Salmela-Aro)

Suuntaaminen

- Mitä mahdollisuuksia ympäristö tarjoaa

Suunnistaminen

- Omat valinnat ja tavoitteet

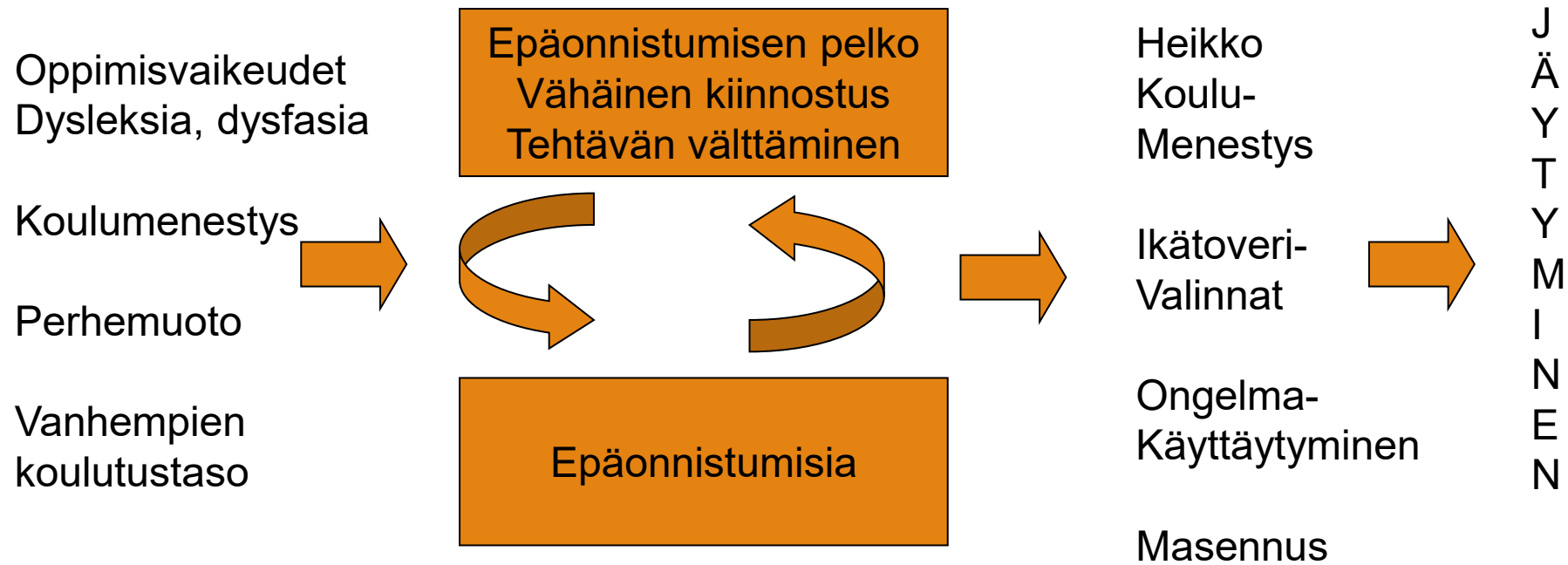
Säätely

- Yksin ja yhdessä, **tavoitteiden** kautta

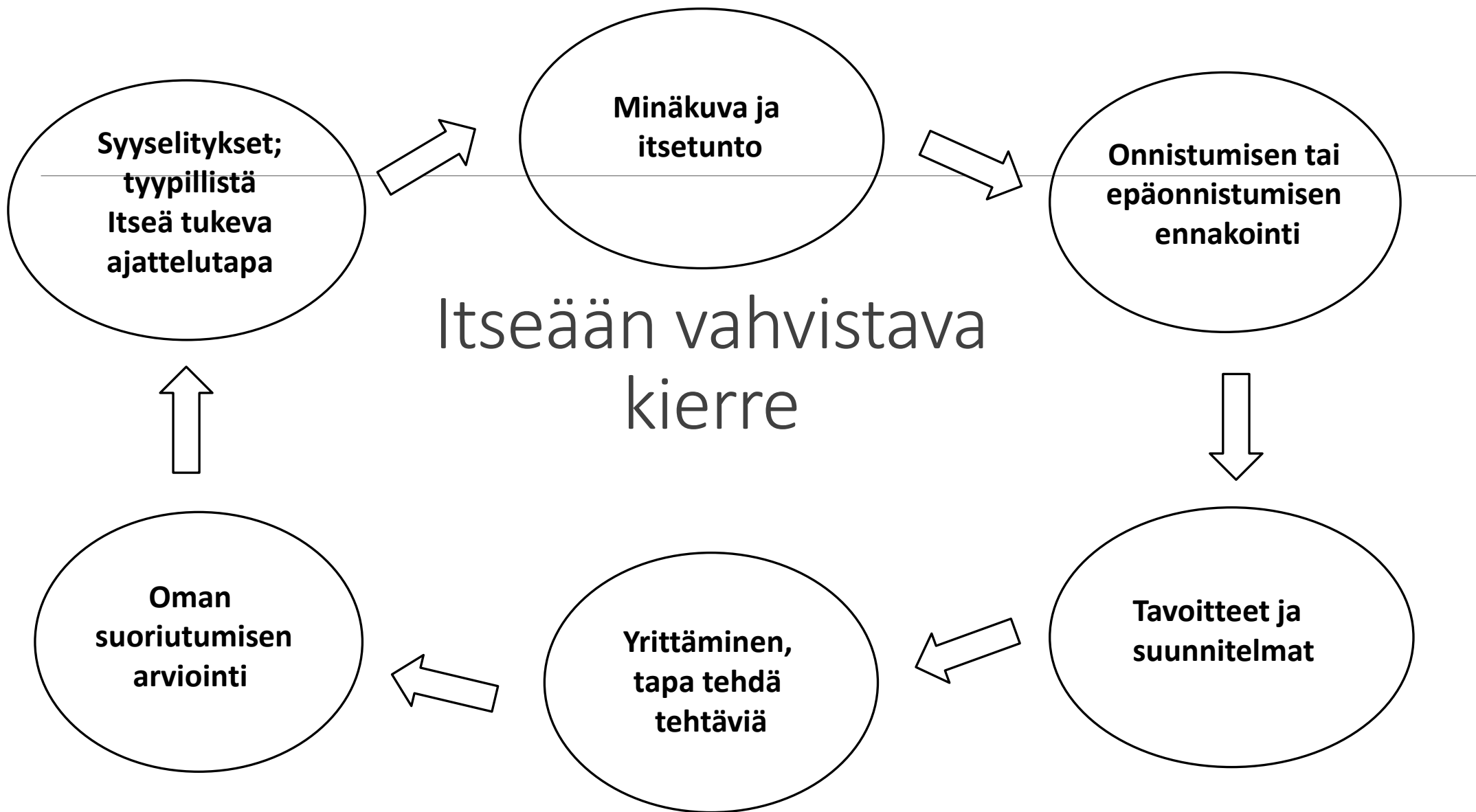
Sopeutuminen

- Tavoitteiden muokkaaminen

MITEN - Motivoimattomuuteen oppiminen: ajattelu- ja toimintatavat

Syrjäytymisen prosessi
(Nurmi, 2011)

Kohti valoa - Kehitysvaiheen ja ympäristön yhteensopivuus

(Stage-environment fit)

“Monet nuoruuteen liittyvät negatiiviset psyykkiset muutokset johtuvat kehittyvän nuoren tarpeiden ja sosiaalisen ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien ristiriidasta” (Eccles et al. 1993).

Jos ymmärrämme, mitä ihminen yleensä haluaa kokea (motivaatioteoriat), ja mitä nuori haluaa saavuttaa (kehitystehtävät), voimme yrittää muuttaa ympäristöä (sosiaalista kontekstia) vastaamaan näihin tarpeisiin

Nuori hakeutuu ympäristöihin joissa motivoituu

Hyvän motivaation olosuhteet – miten ympäristö muokataan vastaamaan nuorten tarpeita

---

Motivaation keskeisiä
ulottuvuuksia tukemalla -
sosiaalisessa ympäristössä -
käsiksi negatiiviseen kehään

Jos sosiaalinen ympäristö
tukee opiskelijaa, tämä
tulee kouluun, viihtyy
koulussa, sitoutuu
opintoihinsa

Osallistuminen ja samastuminen

Mukaillen: Virtanen, 2019; Finn, 1989.

Motivaatio	Motivoimat- tomuus	Kontrolloitu motivaatio		Autonominen motivaatio		
		Ulkoinen motivaatio				Sisäinen motivaatio
Säätelytyyli	Ei itsesäätelyä	Ulkoinen	Sisäistynyt ulkoinen	Samaistunut	Integroitu	Täysin itsestä lähtevä
Motivaa- tion lähde	Persoonaton	Ulkoinen	Jossain määrin ulkoinen	Jossain määrin sisäinen	Sisäinen	Sisäinen
Mikä säätlee motivaa- tiota?	Ei säädelty, ei liity arvoihin, ei pystyyden kokemusta, kontrollin puute	Tottelevai- suus, ulkoiset palkkiot ja rangaistukset	Itsekontrolli, itse- arvostuksen puolustami- nen, sisäiset palkkiot ja rangaistukset	Henkilö- kohtainen merkitys, tietoinen arvostus	Yhden- mukaisuus, tietoisuus, synteesi itsen kanssa	Kiinnostus, nauttiminen, toiminnasta itsestään syntyvä mielihyvä

Psykologisia perustarpeita tukemalla kohti autonomisempaa motivaatiota!

Autonomisen motivaation tukemisen keinoja

Kuunteleminen

Aikaa itsenäiseen työskentelyyn

Aikaa keskusteluun

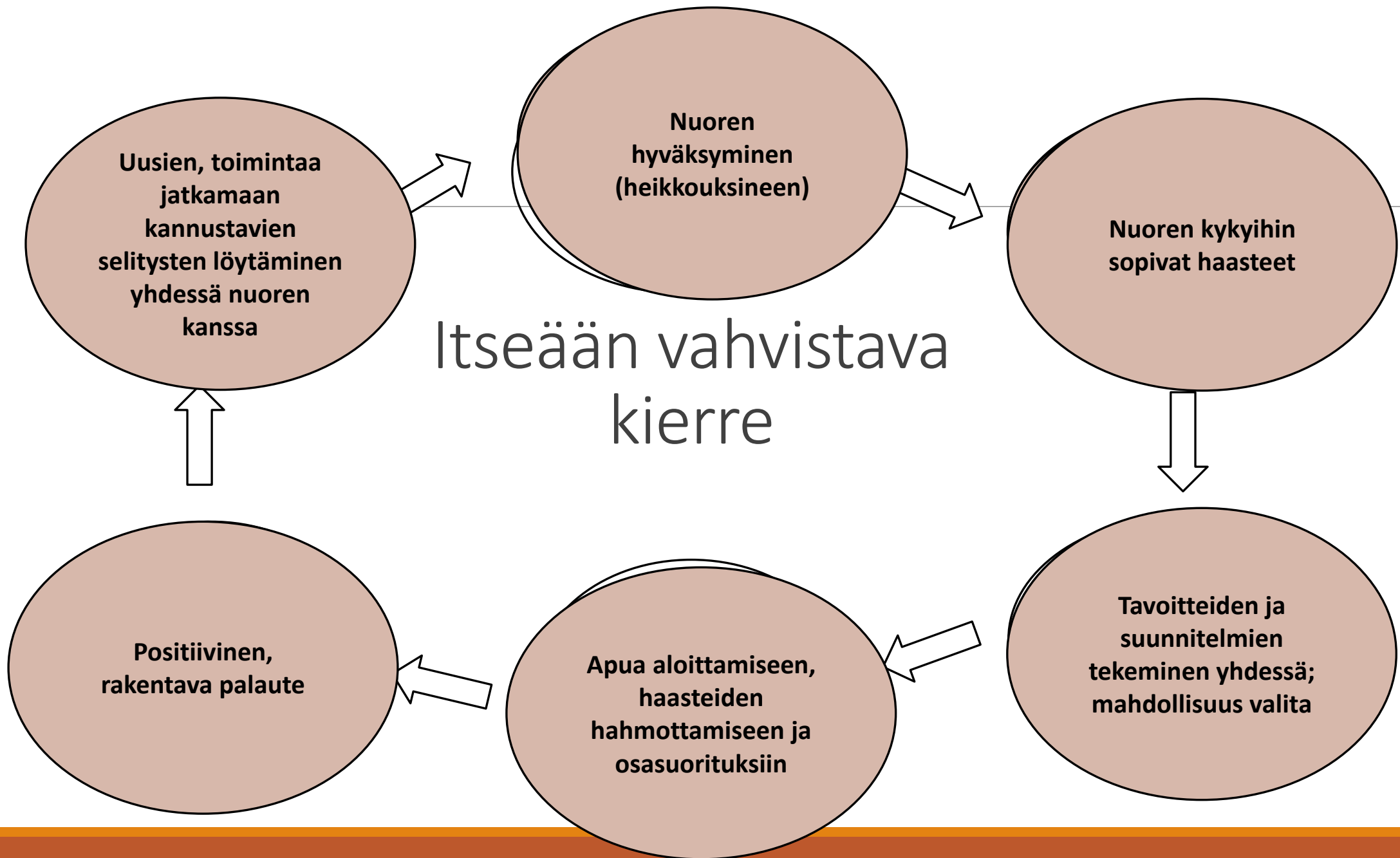
Oppimisen edistymisen ja sisällön hallitsemisen huomaaminen

Yrittämisen tukeminen

Vihjeiden tarjoaminen, kun oppiminen näyttää juuttuvan paikalleen

Kommenttien ja kysymysten huomioiminen

Kokemusten ja oman näkökulman huomioiminen

Miten toimia syrjäytymisriskissä olevien nuorten kanssa?

Kielteisten ajattelu ja toimintatapojen purkaminen (monialainen yhteistyö!)

Sosiaalisten taitojen opettelu

Vastoinikäymisiin varautuminen

Koulutussuunnitelmien ja uratavoitteiden löytäminen

Sosiaalisen pääoman ja verkostojen löytäminen

Onnistumiskokemusten luominen → myönteinen minäkäsitys ja ajattelu

Tulevaisuuden vaihtoehtojen miettiminen

Sitouttava kouluyhteisö (OKM 2021, 6,8milj)

Aiempaan tutkimukseen perustuvia ehdotuksia ratkaisuiksi kouluakäymättömyyteen

---

Poissaolojen systemaattinen seuranta ja varhainen puuttuminen

Eri tasoiset puuttumisen mallit riippuen kouluakäymättömyyden asteen vakavuudesta

Koulun perusarkeen panostaminen (esim. hyvä kouluilmapiiri, hyvät opettaja-oppilassuhteet)

Monialaisen yhteistyön ja kodin ja koulun välisen yhteistyön toimivuuden merkitys

Nuoren motivointi

- Mitä se sitten voikaan olla...

Eri osapuolten (opettajat, nuori, vanhemmat, monialaiset yhteistyötahot) sitouttaminen

Kouluakäymättömyyden taustalla olevien moninaisten syiden ymmärtäminen

Tietoa/koulutusta/toimintamalleja koulua käymättömyydestä kaikille opettajille ja henkilökunnalle

Resurssien riittävydestä huolehtiminen

Nuoren asteittainen altistaminen takaisin kouluun

Interventioita kouluakäymättömyyteen

Positiivisen kouluilmapiirin kehittäminen ja positiivisten oppilas-opettajasuhteiden vahvistaminen, positiivisen käyttäytymisen vahvistaminen ja vahvuuksiin keskittyminen

Vanhempien kouluttaminen, sitouttaminen ja kotikäynnit

Sosiaalisten taitojen harjoittelu

Rentoutusharjoittelu, mindfulness, fyysisen kunnon parantaminen

Opettajien kouluttaminen

Ydinkompetenssien kehittäminen (positiivinen itsetunto, itsesääätely...)

Yhteistyö ja monialainen työskentely

Motivaatiohaastattelu

Kognitiivinen psykoterapia

Muokattu oppimisympäristö

Motivoimaa-hankkeessa toteutettua ryhmämuotoista motivointia:

Oppilailla/opiskelijoilla mahdollisuus tutustua opettajiin ja toisiinsa

- Tunneilla epävirallista aikaa, mikä mahdollistaa spontaanin vuorovaikutuksen

Osoitetaan, että kaikki oppilaat/opiskelijat huomioidaan ja kaikkia kuullaan, mutta kenenkään (asiallisia) sanomisia ei arvostella

- Esim. erilaiset keskustelukierrokset

Osoitetaan käytännössä, kuinka oppilaat/opiskelijat voivat itse vaikuttaa opintojensa etenemiseen ottamalla vastuuta ja sitoutumalla tunneilla oloon ja koulutöiden tekemiseen

Motivoimaa-hankkeessa toteutettua ryhmämuotoista motivointia:

Käytännön kokemusta – ja tunne - siitä, mitä tarkoittaa töiden organisointi ja tehtävien aloittaminen; opettajan tai toisen opiskelijan esimerkki saattaa auttaa ratkaisevasti

Ymmärrys siitä, että kaikki haasteet voidaan ratkaista periaatteessa samalla analyyttisellä tavalla, kehittyä vain ajan kanssa

Kokemusten karttuessa opiskelijat toivottavasti yleistävät ongelmanratkaisutaitojaan koko opiskeluun.

Pohditaan oppimisympäristöön liittyviä kokemuksia, jotka ovat aiheuttaneet epäonnistumisen tunteita, ja kuinka nämä kokemukset voisivat kääntyä onnistumiseksi.

Miksi pitää huomioida ns. itsestäänselvyyksiä?

Ihminen on sosiaalinen olento; toiset ihmiset keskeinen ympäristö ja vaikuttamisen mahdollisuus

Helpoin tapa vaikuttaa on huomioida pienetkin onnistumiset, ts. positiivinen, realistinen palaute toiminnasta

Heikosti motivoituneet nuoret eivät niitä välttämättä huomaa itse

Säännönmukainen huomioiminen vaikuttaa koko ryhmän ilmapiiriin ja sitäkin kautta opiskelijoihin

Vaikeudet eivät ole ennalta määrättyjä!

Hilli ym. (2017): “Tutkimuksemme tulokset eivät tue ajatusta ennalta määrätyistä tai geenien kautta siirtyvistä ylisukupolvisista ilmiöistä, vaan ennemminkin ajatusta siitä, että kehityksellä on tietty suunta, jota jatkuvasti luodaan arjessa ja jota ympäristö pystyy niin vahvistamaan kuin heikentämään.”

Mahdollista luettavaa

Hankonen, N., Absetz, P., & Martela, F. (2020). Miten saada ihmiset noudattamaan epidemian leviämisen estämiseen liittyviä suosituksia? Käyttäytymistieteiden anti. *Psykologia*, 55(05): 316-336.

<http://data.mesaatio.fi/syrjaytymisen-dynamiikka/#>

Määttä, S., Kiiveri, L., & Kairaluoma, L. (toim.) (2014). *Otetta opintoihin – Nuoruus ja opiskelumotivaatio*. Pedagoginen käsikirja. Niilo Mäki Instituutti.

Määttä, S., Kiiveri, L., & Kairaluoma, L. (2011). [Motivoimaa-hanke ammatillisen nuorisoasteen koulutuksessa](#). *NMI-Bulletin*, 21(2):36-50.

Määttä, S. (2011). [Näkökulma motivaatioon: nuorten ajattelu- ja toimintatavat](#). *NMI-Bulletin*, 21(2):12-16.

Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S., & Määttä, M. (2020). *Kouluakäymättömyys Suomessa – Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2020:9. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kouluakaymattomyys-suomessa>

Nurmi, J.-E. (2011). Miksi nuori syrjäytyy? *NMI-Bulletin*, 21(2):28-35.

Palmu, I. (Toim.) *Takaisin kouluun : koulua kouluakäymättömille*, Valterin julkaisusarja, 4. Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, 28-45.

Pelkonen, J., & Virtanen, T. (2021). Nuorten koulupoissaolot : kurkistus koulupoissaolokäsitteisiin ja -tekijöihin sekä tukitoimiin. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti : NMI-bulletin*, 31(1), 68-77.

Vasalampi, K. (2022). *Näin motivoit oppimaan*. PS-kustannus.